

A bűnbakképzés mechanizmusa

(összeállította: Kulman Lilla)

A bűnbakképzés jelensége a prehisztórikus időkre nyúlik vissza, és napjainkban is jelen van a társadalom, a közösségek életében.

Válsághelyzetekben a túlélést elősegíti, ha az emberek úgy érzik, kézben tartják a jövőjüket. A válság kialakulásához vezető okok vizsgálatakor az ember önmaga hibáit is képes lenne feltárni, ehelyett inkább egy magán kívüli okot, bűnbakot keres.

A bűnbak kifejezés egy ókori zsidó szertartásra utal: engesztelés napján a főpap kézzel egy kecskebakra ruházta Izrael népének minden bűnét, majd a bakot kiűzték a sivatagba, a démonok közé.

A bűnbakképzés különböző formái az egymástól teljesen elszigetelt társadalmakban is kialakultak. A válságok kialakulásának okát az emberek az isteni törvények megszegésére vezették vissza. Az isteni törvények azonban nem az élethez igazodnak, ezért szinte törvényszerű, hogy mindenki megszegje azokat. Különböző társadalmak különböző bűnbak-rítusokat gyakoroltak, állatokat vagy akár embert áldozva az istenek kiengesztelésére, s ez az áldozatállítás a csoportot összekovácsoló erőként működött.

Míg a prehisztórikus időkben a nyomorultak, betegek, testi és/vagy szellemi fogyatékkal született emberek kapták meg a közösség valamennyi bűnét, napjaink morális értékrendjében megengedhetetlen a gyenge, elesett emberek bántalmazása, brutális feláldozása. Súlyos tragédiák esetében a közvélemény azonban ma is gyors és egyszerű válaszra vágyik, egy tettesre, akire összes keserűségét és haragját rázúdíthatja. Valaki rámutat a felelősre, és az üldözők meggyőzik magukat arról, hogy kisszámú, vagy egyetlen személy rendkívül káros a közösségre nézve. A veszteségről, fájdalomról, önvizsgálatról, a gyűlölet a bűnbakra, az ő tetteire tevődhet át.

Ahhoz, hogy az agresszor az áldozataival kedve szerint bánhasson, el kell tekintenie attól, hogy a másik is szenvedni képes lény. Az empátia teljes lekapcsolásához elég néhány tényező, amelyek együttesen végzetessé válhatnak egy személy számára:

- **Másság:** az empátia alapja a kivetítés, tehát ha én érzek, ő hasonlít rám, akkor ő is érez. A hozzánk hasonló emberek fájdalmait jobban át tudjuk érezni, mint a tőlünk különbözőkét, éppen ezért minél eltérőbb valaki alkatban, bőrszínben, viselkedésben, annál nehezebb saját magunkat kivetíteni rá. Egy fehér ember kevésbé mutatja az együttérzés agyi reakcióit egy sötét bőrű, mint egy fehér bőrű egyén kezébe szúrt tű láttán.
- **Távolság:** könnyebb kikapcsolni az empátiát, amikor nem vagyunk szemtől szemben a célponttal. Egy másik szobában tartózkodó embernek könnyebben adunk fájdalmas áramütést, mint egy velünk szemben ülőnek.
- **Fizikai vagy morális alapú undor,** mely belső távolságtartást idéz elő. Hatására az agy tárgyak látásának aktivitását mutatja, tehát az undor célpontja „eltárgyasul”, ideális bűnbakká válik.

Könnyen bűnbakká válhat valaki, ha bármi módon eltér a többiektől. A feltűnő fogyatékoság, a más nemzethez, rasszhoz tartozás, hajléktalanság, drogfogyasztás, de akár a kiemelkedő képességek is célpontot jelenthetnek, különösen, ha a különbözőség védtelenséggel kombinálódik. A bűnbakoknak többnyire nincs közük a nekik tulajdonított bűnökhöz. A közösségből akarata ellenére kilógó emberek esetében az apróbb viselkedési hibák is túlreagáltak, így mindegy mi a valóság, a kommunikáció messze elmarad mögötte. A kirekesztés, a gyengébbel szembeni erőszak társadalmi tabu és megvetés tárgya, ezért az agresszorok meggyőzik magukat, hogy a másik fél valamilyen más

jellemtelensége miatt bántják az áldozataikat (dicsekvő, talpnyaló, nagyképű, stb.). Az áldozatok pedig gyakran megtörnek, és maguk is elhiszik, hogy a hibáik miatt szálltak rájuk.

Ha a bűnbakképzés elindul, többé nem számít a racionális érvelés, az ártatlanság alátámasztása és az együttműködés. Nincs visszaút, csak a menekülés. A bűnbak az emberi agyban kódolt, veleszületett mintázat lehet, amely aktiválható, és amely képes az empátiát tömegesen felfüggeszteni még az amúgy nagylelkű, a gyengékkel együtt érző egyéneknél is, ha elhítetik velük valakiről, hogy hazug, korrupt, vagy bármi módon veszélyt jelent a közösségre. A tömeg egységesen lép fel a bűnbak ellen, indulatait ebben a fázisban szinte már lehetetlen csillapítani.

A bűnbakképzés az iskolában az adott csoport működésmódjában található nehézségekről árulkodik, tulajdonképpen a csoport egy elhárító mechanizmusa. A csoport valamilyen nehézségért, hibáért, kellemetlenségért egy vagy több csoporttagot tesz felelőssé (Szabó, 2002). A csoport vezetésének fontos, de egyáltalán nem könnyű feladata egyrészt minél előbb felismerni az adott csoportban a konkrét bűnbakképzési jelenség valódi okait (például, ha egy tanár pártfogásba veszi az igazságtalanul megbélyegzett tanulót, akár tovább is ronthat a társaival kapcsolatos helyzetén), másrészt segíteni a csoportot a problémák megoldására konstruktívan ható stratégiák kidolgozásában.

Forrás:

Jakabffy Éva http://tudomany.blog.hu/2015/10/21/a_bunbak-mechanizmus

Tibor Janosi Mozes <https://sciart.eu/hu/2015-06-11-0906/1/bunbakkepzes-mechanizmusa-es-hit>

René Girard: A bűnbak (2014.)

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Tanulok_s_tanulcsoportok_megismerse_-_kiemelt_figyelmet_ignyl_tanulok/vi_az_osztlykzssg_megismerse.html